

Det offentlige liv: Skolevæsen, sogne og menighedsrådsarbejde

Af ANNA FOMSGAARD LARSEN

1. Indledning

Udviklingen af et offentligt liv, hvor samtlige kommunens beboere ifølge lovene har lige ret til indflydelse, må søge sine rødder i det gamle landsbyfællesskab og de store landboreformer sidst i det 18. århundrede. Disse betød en ophævelse af fællesskaberne, men samtidig en begyndende økonomisk frihed for i det mindste gårdmændene, der på Thyholm mestendels blev selvejere omkring 1804-10. Fra statsmagtens side erkendte man hurtigt, at den økonomiske frihed for store dele af bondestanden måtte opfølges af en frihed til at tage beslutninger i forbindelse med de enkelte sogne og de problemer sognet som et fællesskab måtte støde på. Begyndelsen blev gjort med fattigvæsensloven i 1803, i følge hvilken »de bedste sognemænd« blandt bønderne fik sæde i fattigkommissionen. I 1814 fulgte den første moderne skolelov, ifølge hvilken bønderne også fik plads i skolekommissionerne, og den demokratisering, begge de nævnte love var udtryk for i landsognene, førte frem til loven om landkommunernes forvaltning af 1841. Demokratisk i vor tids betydning var denne lov ikke, men dog et betydeligt fremskridt i retning af at udnytte de mest oplyste blandt bønderne som et led i udviklingen af en demokratisk beslutningsproces. Sogneforstanderskaberne fungerede til de ved en ny lovreform i 1867 omdannedes til de sogneråd, der fungerede, til storkommunerne dannedes ved reformerne i 1970, der samtidig betød, at Thyholm-området i amtsregional tilknytning flyttede fra det nydannede Viborg amt til Ringkøbing amt.

Ved udtrykket »det offentlige liv« menes her forhold, som på en eller anden måde vedrører fællesskabet i sognet eller kommunen, og hvortil ofte er knyttet folkevalgte organer. Sognerådsarbejdet og de politiske partiers hi-

storie er en naturlig del af det offentlige liv, akkurat som menighedsrådsarbejdet og skolernes historie er det, om end på andre måder. Betydningsfuldt er endvidere, at det er områder, som i sidste instans styredes og styres fra statsmagtens side; det er instanser og funktioner, som Thyholmområdet har haft fælles med regionale områder af samme beskaffenhed.

2. De politiske vælgerforeninger

Indtil 1935 eksisterede der kun vælgerforeninger for Venstre, Konservative og Socialdemokratiet på Thyholm og Jegindø. I 1935 kom Retsforbundet så til, på trods af eksistensen af disse vælgerforeninger, foregik opstillingerne til sogneråds- og kommunalrådsvalgene ofte ud fra andre kriterier: F. eks. missions-, egns- eller borgerlister, noget som naturligvis blev almindeligt ved storkommunernes dannelse, hvorved de mindste bysamfund og mest afsides beliggende ofte følte en mindsket indflydelse på beslutningsprocesserne. Borgerlister i Uglev, Lyngs og på Jegindø, må tages som udtryk for, at ikke alle storkommunens borgere føler den samhörighed kommunalreformloven baseredes på.

I begyndelsen af 1970'erne kom tre nye vælgerforeninger til i området: Det Radikale Venstre, Fremskridtspartiet og Kristeligt Folkeparti. Af disse har dog kun Fremskridtspartiet fået mandater ved kommunalvalgene.

2. 1. Det Konservative Folkeparti

Det Konservative Folkeparti, som stiftedes i 1915, afløste det Højre, som ved Estrup's antidemokratiske styre havde opnået et image i befolkningen, som dårligt passede til de nye forhold efter systemskiftet i 1901. Også på Thyholm kunne spørgsmålet, om man var Højre eller Venstre mand, i 1890'erne splitte gode nabo- og slægtsforhold. Det må fastslås, at Thyholm var et område hvor Højre og senere konservatismen kom til at stå usædvanligt stærkt, som i det thylandske område i øvrigt. De selv-

Hvidbjerg konservative Klub.
Lordagen den 14de Januar, Kl. 7
Aften: Meddelelse fra For manden.

Annonce for en konservativ klub i Hvidbjerg omkring århundredskiftet.

bevidste bønder var i denne egn så langt fra København, hvorfra tidens nye strømninger og ideer kom, at vedholden ved gamle tiders skikke og normer blev naturlig, uden at det dog inden for det rent landbrugsfaglige gjorde dem konservative.

Det er svært at opspore, hvornår Højre-folkene på Thyholm sluttede sig sammen, men det har i hvert fald været før århundredskiftet. Indtil 1916 eksisterede Højre-vælgerforeninger i såvel Hvidbjerg-Lyngs som i Søndbjerg-Odby. Formanden i førstnævnte forening var sparekassedirektør Niels Hoelgaard, der i 1906 afløstes af Chr. Sindbjerg fra »Kallerupgård«. Sidste formand inden opløsningen var formodentlig Johannes Overgaard fra »Overgaardsminde«.

Den 21. januar 1916 stiftedes Den Konservative Vælgerforening for Hvidbjerg-Lyngs, og samtidig ophævedes den gamle Højrevælgerforening. Bestyrelsen bestod af: Jens Kræmmer fra Lyngs, Lars Søndergaard ligeledes Lyngs, Askov Overgaard »Hindsels«, Brandi-Hansen fra Hvidbjerg, Niels Sloth fra Barslev, Chr. Andersen »Bendtkjærgård«, Lars Møller »Grud«, Chr. Sindbjerg »Kallerupgård« og endelig Niels Hoelgaard, der blev foreningens første formand. Man startede med 70 medlemmer, som dog i løbet af et år blev til 292, et højt tal taget i betragtning af, at sognene havde ca. 2900 indbyggere på den tid. Efter den hurtige succes stabiliserede medlemstallet sig dog følgende år på et lavere tal. Medlemmerne betalte 50 øre i årskontingent.

Først i 1921 stillede Den Konservative Vælgerforening op til et sognerådsvalg med en liste i såvel Hvidbjerg som i Lyngs, hvor man fik valgt henholdsvis Askov Overgaard og Anton Riis. Normalt besad de Konservative 3 ud af 9 pladser i Hvidbjerg-Lyngs sogneråd, men kun en enkelt gang formandsposten. Omkring 1940 fik man valgt købmand Anders Gade til Thisted amtsråd, hvor han var medlem i 1½ periode. Siden amtskommunalreformen i 1970 har Hakon Rysgaard været opstillet flere gange til amtsrådsvalg, men forgæves.

Vender vi os mod Søndbjerg-Odby, så var enten N. K. Amby eller M. Madsen formand for vælgerforeningen her i 1915. Kredsprotokollerne fortæller, at medlemstallet var dalende i 1920'erne, for dog i 1932 at være større end i Hvidbjerg-Lyngs. Her i søndersognene har konservatismen på Thyholm haft det solideste fodfæste, f.eks. var sognerådsformanden her i mange år konservativ; nævnes kan Thaysen i 1930'erne og op til kommunesammenlægningen købmand Kr. Krabbe. Foreningen i Søndbjerg-Odby fostrede desuden en minister, H. C. Toft, »Bjørndalgård«, som var inden-

rigsminister fra den 11. juli 1969 til den 27. september 1971.

I 1975 blev de to konservative vælgerforeninger på Thyholm efter en del vanskeligheder slået sammen under ledelse af Thorkild Poulsen. Ved valget i 1981 fik man 2 medlemmer i kommunalbestyrelsen, hvoraf Hakon Rysgaard har været længst, idet han også var medlem af det gamle Sønderbjerg-Odby sogneråd.

2. 2. Venstre

Partiet Venstre, hvis rødder er at finde i modstanden mod Højre-styret i forrige århundrede, opnåede først forholdsvis sent stor tilslutning i Thyholm-området. Igen spillede folkekarakteren ind: Thyboens forsigtighed over for alt nyt, en vedholdenhed over for det gamle og kendte. Det har ikke været muligt at finde de lokale Venstre-vælgerforeningers gamle protokoller, så hvornår de er oprettet kan ikke konstateres. Men tre Venstre-vælgerforeninger har der været i Thyholm-området, det står fast.

Den første nævnes i 1901 i forbindelse med J. Andersen-Nygart fra Hvidbjerg, der var folketingsmand 1901-03 og kongevalgt landstingsmand 1904-18, derefter tingvalgt landstingsmand til sin død i 1928. I 1910 blev Niels Sloth fra »Styvelgård«, der i 1892 var kommet i sognerådet, amtsrådsmedlem for Venstre. Han afløstes senere af Anton Gadegaard fra Odby, der i mere end 30 år repræsenterede partiet i det gamle Thisted amtsråd.

Ved valget i 1921 fik partiet 5 mandater, hvoraf dog kun de 2 var valgt på rene partilister, nemlig Chr. Odgaard og Jens Knudsen. På andre lister valgtes følgende medlemmer af Venstre: Olesen Nielsen fra Flovlev, Anders Hebsgaard og en husejer Kristensen fra Helligkilde. Først med Jacob Odgaard fik Venstre i Hvidbjerg-Lyngs sin første sognerådsformand. Af de senere kan nævnes L. Lauritsen og Aksel Jensen. Går vi frem til 1946 er Magnus Odgaard »Gravgård« formand for den lokale Venstrevælgerforening. Det var på dette tidspunkt en stabil forening såvel i økonomisk henseende som med hensyn til medlemstallet, der i 1954 var på ca. 390.

Venstrevælgerforeningen på Jegindø begyndte først at føre protokol i 1939, hvor bestyrelsen bestod af Chr. Holm, Chr. Fomsgaard og købmand Harald Lauritsen, der var formand for de i alt 27 medlemmer. Foreningens møder afholdtes i husflidsskolen. Siden den tid var øens sognerådsformænd altid

Venstre-mænd; Johannes Pedersen blev den sidste inden landkommunalreformen i 1970. Denne administrative ændring af Thyholm og Jegindøs status medførte også, at områdets tre Venstre-vælgerforeninger sluttedes sammen til en i 1971. Siden har partiet besat borgmesterposten, senest med gårdejer Jens Hargaard. I dag er der 3 venstremænd/kvinder i kommunalrådet.

2. 3. Socialdemokratiet

Socialdemokratiet, der i begyndelsen var et udpræget byparti, i hvilket arbejderne organiserede sig politisk, fik fodfæste på Thyholm ved stiftelsen af partiets første vælgerforening her den 20. januar 1916. Foreningen, hvis område var såvel Thyholm som Jegindø, fik baneformand N. Vinther som første formand. I det hele taget spillede banearbejderne en central rolle ved etableringen af den socialdemokratiske vælgerforening, idet de ikke risikerede at blive fyret på grund af politisk aktivitet. Det første år betalte de 35 medlemmer 60 øre i kvartalet som kontingent, hvilket var forholdsvis dyrt taget i betragtning, at en dagløn var på ca. 1-1,50 kr. Kvinder skulle dog kun betale halvt kontingent.

Ud over politiske møder arrangerede vælgerforeningen sociale sammenkomster i form af andespil, juletræsfester og oplysende foredrag. Tilslutningen var som regel stor. Nævnes skal også, at man arrangerede gratis kørsel af gamle og svagelige mennesker, når der var valg.

I Sønderbjerg-Odby forsøger man kort efter 1916 at starte en selvstændig vælgerforening for socialdemokraterne; først den 3. februar 1925 bliver en sådan dog en realitet. Allerede fra 1917 havde man dog en socialdemokrat, Jens Lyng, i sognerådet. Han blev senere afløst af Karl Ovesen, og derpå var der sidenhen altid en socialdemokrat i Sønderbjerg-Odby sogneråd; sidst i 1960'erne endda to. Palle Pallesen og Poul Christensen, der dog var valgt på en såkaldt lønmodtagerliste.

I Hvidbjerg-Lyngs indvalgte den første socialdemokrat, bødker Jens Nørskou, ved valget i 1921 i sognerådet. Nørskou, der ikke var lønmodtager, men selvstændig erhvervsdrivende, forblev medlem i samfulde 22 år, hvorefter han i 1943 efterfulgtes af Chr. Lousdal, der med enkelte afbrydelser var sognerådsmedlem indtil 1970. Så de to repræsenterede altså Socialdemokratiet i næsten et halvt århundrede i Hvidbjerg-Lyngs sogneråd. Fra og med 1958, hvor Andreas Pedersen også valgtes for partiet, har det haft to mandater i sognerådet. Ifølge Lousdal skabte det ikke de store problemer at sidde som enlig socialdemokrat blandt venstrefolk og konservati-

ve. Den største uenighed fremkom som regel på skatteområdet, hvor de borgerlige partier ønskede at holde ejendomsskatterne nede og hæve de personlige skatter; her var Lousdals interesse naturligvis det modsatte. Fra 1950-70 sad Lousdal endvidere i amtsrådet for Socialdemokratiet.

På Jegindø oprettedes en socialdemokratisk vælgerforening ved et møde i husflidsskolen den 4. maj 1936. Formand blev P. C. Sørensen; den øvrige bestyrelse bestod af Th. Olesen, Jens Falsig Laurberg, Jens Pinderup og Marius Pedersen. Kontingent blev her fastsat til en krone halvårligt, også som i Hvidbjerg-Lyngs slap kvinder med det halve. Den første, man fik i sognerådet, var fisker Aksel Sørensen, som blev valgt i 1937. Han var dog ikke opstillet på en ren partiliste.

De socialdemokratiske vælgerforeninger i Hvidbjerg-Lyngs og Søndbjerg-Odby har gennem tiderne skiftet status, derved at de skiftevis i perioder har været underlagt hinanden, et teknisk problem, der endelig løstes den 26. oktober 1971, da samtlige socialdemokratiske organisationer i Thyholm-området sluttedes sammen i »Thyholm Socialdemokratiske Vælgerforening«, der ved valget i 1981 fik tre mand ind i kommunalrådet, et medlem fra hver af de tre gamle sognedistrikter.

2. 4. Mindre og nyere partidannelser i området.

Flere af de mindre og nyere politiske partier har i nyere tid manifesteret sig i Thyholm-området, hvorfor de kort skal omtales som en del af det politiske spektrum, der har præget egnens tankegang i vidt forskellige retninger. Tilbage i 1934 stiftedes en lokalafdeling af Retsforbundet, som dækkede samtlige 5 sogne. Blandt initiativtagerne var Valdemar Nielsen fra Serup og Chr. Nielsen, Hvidbjerg. Foreningen opstillede 3 gange til sognerådsvalg, men opnåede aldrig mandater. Ideerne om jordrente har givetvis aldrig tiltalt den forholdsvis konservative bondebefolkning i området. Fra 1982 er foreningen ophørt med at eksistere som en selvstændig vælgerforening; nu er Thyholm og Jegindø underlagt Holstebro-kredsen. Det Radikale Venstre, der stiftedes helt tilbage i 1905 som en reaktion mod Venstres mere og mere positive holdning til militæret, fik først en vælgerforening på Thyholm og Jegindø i maj 1971, hvor lærer Gunnar Noe blev formand. Foreningen, som medlemsmæssigt hører til de mindste, har været meget udadvendt i debatter om f. eks. skole og sociale spørgsmål. Troligt har partiet opstillet kandidater ved de sidste kommunalrådsvalg, uden det dog har

givet resultat. Nuværende formand er Alice Nielsen, Odby.

Kristeligt Folkeparti, som blev stiftet på landsplan i 1970 i en reaktion mod den liberaliseringsproces, frigivelsen af pornografien og abortlovgivningen var udtryk for, fik en lokalafdeling på Thyholm den 26. november 1971, hvor der afholdtes stiftende generalforsamling hos Ellen Ilkjær i Uglev. 16-18 mennesker deltog i mødet, hvor revisor Hanson fra Holstebro talte. Bestyrelsen kom til at bestå af Martin Gade fra Odby, Mads Holm fra Serup, Kr. Helligsø fra Helligkilde, N. Dahlgaard fra Sønderbjerg samt formanden, Ellen Ilkjær. Medlemstallet ligger på ca. 50, og møderne afholdtes oftest som dagligstuemøder. Partiet, der i 1981 stillede op til kommunalvalget uden at få nogen valgt, ledes nu af Poul Møller, »Bøshøjgård«.

Den 3. januar 1975 fik også Fremskridtspartiet en lokalafdeling i Thyholmområdet; blandt initiativtagerne hertil var Eigil Møller fra Semb, Erik Nielsen og Algy Nørskou fra Hvidbjerg. Allerede i 1976 fik man valgt vognmand Verner Jensen fra Lyngs ind i kommunalbestyrelsen, hvor man yderligere fik gårdejer Jens Chr. Clausen fra Jegindø valgt ind i 1981. Foreningen, hvis medlemstal ligger på ca. 100, har tydeligvis haft større succes end de mere idealistiske orienterede partier som f.eks. Kristeligt Folkeparti og Det Radikale Venstre. Årsagerne kan være at finde i en for egnen traditionel bundethed til det jordnære, samtidig med en følelse af at være fra den centralmagt, som i stadig højere grad styrer de små samfund og de enkelte menneskers behov i retninger, der ikke umiddelbart er i overensstemmelse med deres dagligdag og historie.

I denne lokale historie har der ikke været plads til socialistiske og kommunistiske bevægelser ud over Socialdemokratiet. Gennem en periode fra midt i 1950'erne til midt i 1960'erne var der dog nogle kommunister på Thyholm, som samledes omkring læge Søgaard. Af andre kommunister på Thyholm fra den tid kan nævnes: Niels og Jens Sund, Alfred Andersen, hos hvem der afholdtes kommunistiske stævner med deltagelse fra hele landet. Ved et folketingsvalg på den tid var Hvidbjerg-Lyngs den kommune i det gamle Thisted amt, som kunne præstere flest kommunistiske stemmer, nemlig 20.

Generelt har tiderne aldrig været for de store politiske eksperimenter på Thyholm og Jegindø; havde det været tilfældet, skulle netop denne egn da også have adskilt sig fra lignende landområder i Vestjylland. Om Rådet har

fuldt regionens sædvanlige udviklingsmønster, i hvilket traditioner spiller en stor rolle.

3. Arbejdet i sognerådene.

Den overordnede mening med i det hele taget at danne politiske partier og vælgerforeninger har hele tiden været at opnå indflydelse på beslutningsprocesserne på forskellige niveauer, i det konkrete tilfælde i sognerådene; fra 1970 kommunalbestyrelserne. Og her har arbejdets karakter ændret sig en del gennem de sidste hundrede år; tidligere tog sognerådene beslutninger i mange småting, bl.a. fordi der ikke var ansat det teknisk-administrative personale, som der er i dag. Således skulle sognerådene selv sørge for at inddrive skatter og uddele fattighjælp. Arbejdet var dog oftest delt mellem medlemmerne således at to førte tilsyn med skolerne, andre to var tilsynsførende med fattigvæsenets sager etc. Desuden valgtes førhen også hegnsynsmænd, der skulle afgøre nabo tvistigheder om hegn i skel. Af andre funktioner i sognene kan nævnes snefogederne, der valgtes for en 3-årig periode, og som skulle sørge for at vejene holdtes fri for sne om vinteren; ifølge protokollerne var hvervet ikke eftertragtet, da det skifter indehaver ret så ofte, hvilket vel var såre forståeligt. Andre former for borgerligt ombud var: Vurderingsmand, vandsynsmand, voldgiftsmand og forligsmægler i aftægts og tyendesager. Alle var de på en eller anden måde med til at få landsognet til at fungere, med de problemer der altid vil opstå, hvor mennesker danner fællesskab.

Sognefogeden var dog den mest betydningsfulde af dem alle sammen, og hvervet forudsatte, at vedkommende var agtet og respekteret blandt sognets beboere. Var man først valgt som sognefoged, havde man pligt til at varetage hvervet i mindst tre år, men langt de fleste blev ved, til alder eller sygdom tvang dem til at nedlægge det. P. Chr. Mikkelsen i Lyngs var som eksempel herpå sognefoged i ca. 40 år, noget som sikrede sammenhæng og stabilitet i sognets liv. Sognefogeden var politimesterens forlængede arm i det enkelte sogn, og havde som sådan politimyndighed. Hvervet fordrede arbejde af vidt forskellig art: Føre personregistre, foretage borgerlige vielser, inddrive restancer under 200 kroner og i det hele taget være med til at opretholde ro og orden i sognet. Sognefogedhvervet var som det eneste af de borgerlige ombud lønnet, nemlig med 80-400 kroner årligt alt efter distriktets størrelse. Ved amtskommunalreformen i 1970 forsvandt sognefogeden ud af landkommunernes historie efter at have eksisteret siden 1794.

Naturligvis var der et samarbejdsforhold mellem sognefogeden og sognerådet, som der tidligere også havde været det mellem sognefor- 1 standerskabet og sognefogeden. Ofte var sognefogeden da også sognerådsmedlem; et eksempel herpå fra Thyholm var Lars Graugaard i »Varshøjgård«.

Tidligere holdtes sognerådsmøderne som regel i dertil indrettede lokaler på sognets fattiggård; et sådant var det f.eks. for Hvidbjerg-Lyngs i Smerup fattiggård. På Jegindø afholdtes møderne dog hos formanden; her var Peder Madsen i øvrigt formand i 30 år.

Fra begyndelsen af den periode, vi her behandler, ca. 1880, til nogle år efter århundredskiftet, var hovedparten af de sager, sognerådene behandlede, sociale sager; eksempelvis bevillinger af brød til fattige, og medicin til beboere som måske heller ikke kunne klare en sådan udgift selv, men som fik hjælp på grund af, at man fra sognerådets side bedømte vedkommende til at være stræbsomme og skikkelige. Det moralske aspekt var svært at komme udenom i den type sager. Også sager om børn, der af kommunen var sat i pleje hos de lavtestbydende var der en del af, ikke altid sager hvor etiketten var sat i højsædet. En utraditionel ansøgning fra denne tid i Hvidbjerg-Lyngs skal også nævnes: En mand, der søgte om at komme på fattiggården, idet han var utilfreds med den behandling han fik af sin mor og sin hustru!

Sognerådet på Jegindø havde stort besvær med at holde vejene i orden og grøfterne opgravede, så for at mindske arbejdet ansøgte sognerådet Thisted amt om tilladelse til at lave vejene så smalle som muligt, det vil sige 8 alen, hvilket bevilgedes. Øens sogneråd gjorde også meget ud af at få familier eller enkeltpersoner på fattighjælp hjem til øen igen; sagen var jo den, at øen alligevel skulle betale for disse mennesker, selv om de var bosat andetsteds.

For Sogneraad.

Schemaer til Hattkornsligningen

do. til Ligning paa Formue og Iliighed,

do. til Overslag over Kommunens Indtægter og Udgifter,

do. til Kommuneregnskabet,

do. til Udfærdigelse af Valglister,

do. til Indberetning om Fattighuse og Fattiggaaarde,

do. til Ansættelse af Brændevinsafgift,

do. til Fortegnelse over de Sætningspligtige Beboere, samt Lister over disse til Brug for Sænefogder og Budfogder i hver Distrikt,

do. til Fattigaahøringer

faaes til enhver Tid ved Henvendelse paa **Uviskontoret** og forsendes efter skriftlig Anmodning.

Thisted Amts Tidende d. 9. januar 1892

Også skolemulkter hørte under sognerådene. I Sønderbjerg-Odby var de før århundredskiftet på 10 øre pr. dag. Var sognerådet i det gavmilde hjørne, blev mulkerne eftergivet; ikke fordi man ikke havde behov for pengene, man kunne jo for eksempel indkøbe en ny læsebog for 90 øre. I denne tidlige del af perioden vi behandler, var samtlige sognerådsmedlemmer som nævnt ovenfor enten Venstre eller Højrefolk, der som oftest var enige, så afstemninger var sjældne.

Størst uenighed forekom som oftest i skolesager og ved formandsvalg. Omkring århundredskiftet lå kommunernes budgetter på henholdsvis 20.000 kroner i Hvidbjerg-Lyngs og 4.500 kroner på Jegindø. Skatteudskrivningen i Sønderbjerg-Odby og på Jegindø var ligeligt fordelt med halvdelen baseret på hartkornet og den anden halvdel på formuer og lejligheder; i Hvidbjerg-Lyngs var de to tredjedele pålignet hartkornet, det vil sige, at størstedelen af skatteindtægterne kom ind ved jordskatter; ejede man meget jord, betalte man også en stor skat, noget der ligefrem kunne være en æressag; i dag er sagen jo nærmest det modsatte. Pengene blev dengang som nu brugt på hovedsageligt tre områder: Det sociale, skolevæsenet og vejvæsenet. Fattigvæsenet, herunder alderdomsunderstøttelsen, var til stadighed den tungestvejende post i sognerådernes budgetter. Loven om alderdomsforsorg, der blev gennemført i 1891, overlod til sognerådene at skønne over, hvor meget de enkelte skulle have udbetalt i understøttelse. Fra 1922 blev der fastsat et beløb på ca. 400 kroner årligt til dem, der skulle modtage aldersrente. Ordningen havde i den grad hængt sammen med fattigvæsenet i forrige århundrede, at ældre mennesker langt op i vor egen tid kun nødtigt ville modtage disse penge fra sognet; det stred imod opdragelsen til at klare sig selv. Fra det offentliges side gjorde man da også forskel på dem, der kunne klare sig selv økonomisk, og dem, der var mindre heldigt stillede. I 1924 besluttedes det i Sønderbjerg-Odby, at de, der ikke selv kunne betale, udelukkende skulle bo i alderdomshjemmets loftsværelser.

Fra 1930ernes sognerådsarbejde skal nævnes sagerne om bygning af havnen på Jegindø og den endelige lukning af dæmningen mellem Jegindø og Thyholm. Hvad angik det første, så mente mange fiskere, at sognerådet bevilgede for få penge til havneprojektet, som bønderne i sognerådet ikke havde megen interesse i at få gennemført. Også dæmningsspørgsmålet var noget, som kunne skabe debat; således var fiskere fra Tambohus i den grad modstandere af at lukke dæmningen helt, at de anlagde sag mod kommunen, en sag som de dog tabte, bl.a. fordi lukningen betød en reel forstærkning af dæmningen.

Uder krigen fik sognerådene travlt med at administrere rationeringskortordningerne. De uddeltes kvartalsvis; ellers var de fem besættelsesår naturligvis på mange måder stille år for sognerådene. Dog ansatte man i Hvidbjerg-Lyngs i 1944 fast personale på kommunekontoret: Kæmner Brinch og en kontorelev, som skulle administrere en stadig mere indviklet sociallovgivning og et stadigt mere omfattende skolevæsen. Her opbyggedes nu et administrativt apparat, som ved kommunesammenlægningen i 1970 skulle blive centrum for alle 5 sognes administration.

Efter krigen kom der atter gang i det offentlige arbejde; på Jegindø besluttedes det således at bygge et alderdomshjem. Hidtil havde man måttet henvise sognets ældre til nabosognene, hvis de havde behov for at komme på alderdomshjem.

Går vi frem til den nyere tid fra midt i 1940'erne op til kommunesammenlægningen, så kan det mangeårige socialdemokratiske sognerådsmedlem i Hvidbjerg-Lyngs, Chr. Lousdal, fortælle herom: I 1945-46 blev der optaget et stort lån til udbygning af vejnettet. Det skulle forrentes med 3%, men blev indtil det skulle bruges sat i banken til en rente på 3 ½ %. Det var en slags Ebberød Bank. Ved pengeombytningen efter krigen fik kommunerne lov til selv at beholde de beløb, som lå under 10.000 kroner. På den måde kom der 70.000 kroner i kassen, som man brugte til at udvide de gamles hjem for, og betalte kontant for udvidelsen. Om skolevæsenet fortæller Lousdal, at da Barslev skole i 1956 skulle nedlægges, protesterede mange mennesker, og protesterne fra befolkningen fik følger for de sognerådsmedlemmer, der havde stemt for nedlæggelsen, idet ingen af dem blev genvalgt ved det kommende sognerådvalg.

»Brinchsagen« fra 1959 er det heller ikke let at komme udenom. Den gjorde Thyholm kendt over det ganske land, fordi kæmneren havde bedraget kommunekassen for den dengang meget store sum på ca. 1 1/2 million kroner. Aksel Jensen forlod posten som sognerådsformand; i stedet blev I. P. Jensen formand og måtte som sådan lede opklaringsarbejdet efter affæren. Tabet af de mange penge skulle kommunen de kommende år få at mærke på den måde, at der ikke var penge at arbejde med for Hvidbjerg-Lyngs sogneråd.

Sidst i 1960'erne medførte den kommende kommunesammenlægning mange møder mellem sognerådene på Thyholm og Jegindø. Især sognerådsformand Krabbe fra Sønderbjerg-Odby var meget imod amtskommunalreformen, der jo alligevel blev en realitet fra 1970. Den første borgmester for

den ny storkommune blev Peder Odgaard fra »Østergård« i Nr. Hvidbjerg. Krabbe fra Søndbjerg-Odby blev viceborgmester, og senere borgmester ved Odgaards tidlige død.

Sammenlægningen af de tre kommuner har betydet, at det har været nemmere at finansiere større projekter som f.eks. rensningsanlæg i forbindelse med kloakering; også Hvidbjerg skole er efterhånden blevet udvidet i forbindelse med indførelsen af 9 års skolepligt. Fællesskabet udvikler sig, foretager beslutninger til fælles bedste, og dog vil de ældgamle modsætninger mellem de forskellige landsbyer på Thyholm og Jegindø ikke være lette at viske ud. Dette kombineret med folks tryghed ved det velkendte nære miljø kan stadig skabe konfrontationer, senest på Thyholm den meget omtalte skolesag, hvor en gruppe forældre til

Peder Odgaard; den første borgmester for Thyholm storkommune fra 1970.

børn fra Lyngs opponerede mod kommunalbestyrelsens beslutning om at dele børnene i forskellige klasser, når de kom til skolen i Hvidbjerg. Og mon dog ikke bevidstheden om at være en lille kommune i det Ringkøbing amt, som er langt større end det Thisted amt, Thyholms sogne tidligere hørte under, med tiden får kommunens beboere i højere grad til at opfatte sig som en enhed, i hvert fald hvis området skal gøre sig gældende udadtil?

4. Skolevæsen.

Den første forordning om skoler på landet kom allerede i 1739, men først med de tre anordninger af den 29. juli 1814 blev grunden lagt for det, der senere skulle blive den danske folkeskole. Skolerne hørte under kirkerne, hvorfor præsterne meget naturligt havde opsyn med dem, noget som efterhånden indskrænktes til, at præsten var »født« medlem af skolekommissionen og som regel overværede eksamen. Anordningerne af 1814 gik blandt andet ud på, at skolerne var toklassede under ledelse af en lærer; ingen børn måtte have mere end 1 kvart mils skolevej, så hvert sogn måtte nød-

vendigvis have sin egen skole. Ofte var de nu meget brøstfældige og mangelfulde, hvorfor undervisningen så foregik på skift rundt på sognets gårde. I 1856 gennemførtes en lov som påbød ansættelse af en andenlærer, hvis elevtallet i en toklasset skole oversteg 100. Alternativet var at bygge en skole mere, og netop de mange skoler skulle komme til at præge begyndelsen af vor periode. Her skal redegøres for de enkelte skoler i området ud fra to betragtninger: Dels var systemet med de mange skoler typisk for tidens landsogne, dels var det givet, at samtlige beboere i et sogn i en vis årrække var i tæt kontakt med denne del af sognets offentlige liv. Her blev bønderne opdraget og uddannet med henblik på at kunne fungere som voksne i samfundslivet.

4. 1. Lyngs skole.

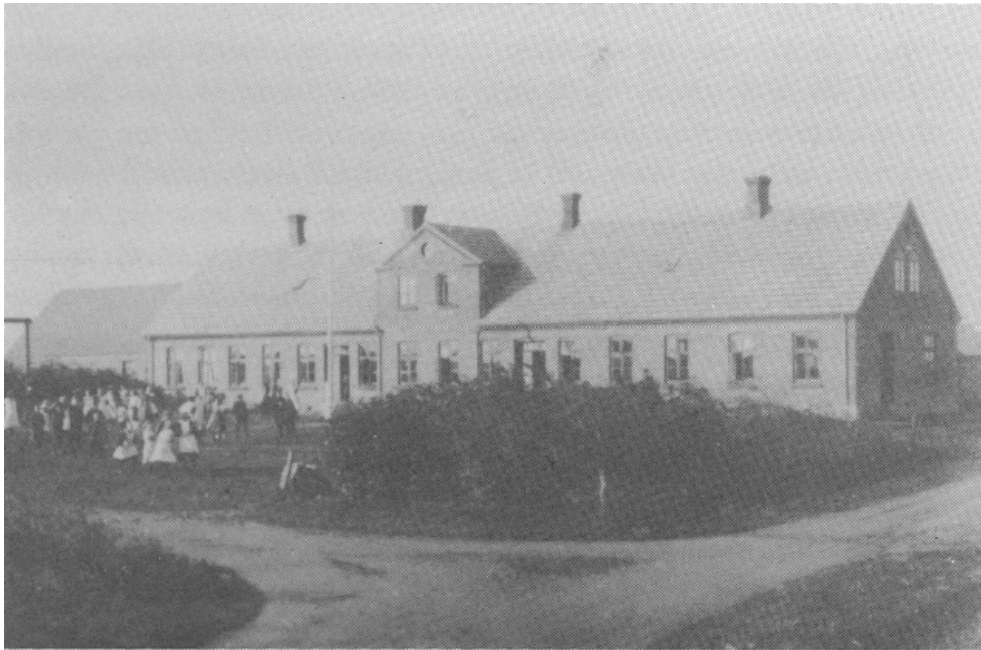
Den skole, som eksisterede i 1882, er for længst revet ned; den lå, hvor Keld Vestergaard, Møllegade 8, bor i dag, med gavlen vendt mod vejen, som den lå tilbagetrukket i forhold til. På dette tidspunkt var S. Klitgaard lærer i Lyngs, hvortil han var kommet i 1859 som førstelærer efter nogle år ved Dover skole i Ydby sogn. Den ældste eksisterende skoleprotokol begynder i 1883, og den fortæller mange ting om den tids skole i Lyngs. Børnene var som nævnt ovenfor delt i underste og øverste klasse; hver klasse var så igen opdelt i 1. og 2. afdeling. Børnene i øverste klasse gik i skole to gange ugentligt, underste klasse 4 dage ugentlig. Da skoledagene gik fra mandag til og med lørdag kunne en lærer på den måde undervise samtlige 70 elever.

Øverste klasse bestod af de 10-14 årige, underste klasse af de 7-10 årige børn. Og hvad lærte de så? Fagene var: Boglæsning, religion og bibelhistorie, skønskrivning og retskrivning, hoved og tavleregning, fædrelandshistorie og geografi. Hvert år i april og oktober afholdtes så eksamen i disse fag; skolekommissionen mødte op med sognepræsten i spidsen for at uddele karakterer til de sikkert nervøse børn i fagene hoved og tavleregning, skøn- og retskrivning. I de andre fag tildeltes klasserne en samlet karakter efter skalaen, der begyndte med ug for den bedste præstation og sluttede med tg= i bunden. Som regel lykkedes det dog kun få elever at opnå karakterer i den øverste ende af skalaen, måske fordi de ikke havde så mange skoledage, og vel også fordi mange kom tidligt ud i tjenestepladser, der kun nødigt så, at børnene brugte for megen tid på skolen. De, der boede hjemme, skulle som en selvfølge også arbejde med i bedriften her. Disse forhold resulter-

rede i, at en del børn aldrig nåede til øverste classes 1. afdeling. Det var ikke en selvfølge, at man rykkedes op med alderen; alligevel kunne børnene eller deres værger kræve dem udskrevet af skolen, når de var fyldt 14 år. De børn, som klarede sig dårligst, har sikkert forventningsfuldt set frem til den dag, de kunne forlade skolesystemet; det var jo nedbrydende for selvagtelsen hos disse børn altid at blive placeret nede bag i lokalet, mens de mere dygtige kammerater fremhævedes ved at måtte sidde nærmest læreren på de øverste rækker.

Skolebøgerne bestod ofte udelukkende af en enkelt læsebog, trykt med såvel gotiske som moderne bogstaver. Regning og skrivning foregik jo på tavler, ikke noget med papir, man kunne øve sig på. I fagene fædrelandshistorie og geografi havde børnene ikke selv bøger i periodens tidligste år. Læreprocessen foregik simpelthen ved at lytte til lærerens fortællinger om de forskellige emner, noget som naturligvis stillede store krav til lærerens evner på dette område. Det var da også et område, som såvel Christen Kold som N. F. S. Grundtvig søgte at gøre meget ud af i forrige århundrede.

Ferieerne var lagt anderledes dengang; sommerferien var således placeret i august og september med henblik på, at børnene kunne være behjælpelige

Lyngs skole, bygget år 1900.

ved høsten. Af samme grund havde de større børn 14 dages længere ferie end de små og mindre børn. Også når der i oktober måned var marked i Hvidbjerg fik Lyngsbørnene fri fra skole. I 1896 holdtes der også »forårsferie« 14 dage i maj måned, i den tid man såede. Der var som det ses en nøje sammenhæng mellem skolegang og den cyklus, landbruget arbejdede i gennem året, noget som var med til at underbygge sammenhængen i det liv, sognets beboere levede.

Den tids lærere blev ofte i embedet til døden indhentede dem, eller en slægtning efterfulgte dem. I 1897, da Søren Klitgaard var 66 år gammel, antog han sønnen P. Klitgaard som hjælpelærer. På dette tidspunkt var børnetallet også vokset, så en ny skole blev bygget i år 1900: Det nuværende forsamlingshus. Førstelærerboligen bestod af 3 værelser, køkken, spisekammer med kælder og bryggers samt tre værelser på loftet beregnet til kontor, gæste- og pigeværelse. Andenlærerens bolig var mere beskedent: To kamre og køkken med spisekammer. Den første andenlærer i Lyngs blev ansat i november år 1900, da elevtallet var på 109.

Som eksempel på skoledagenes længde kan følgende fremdrages fra maj 1901 angående 2. klasse, der svarede til øverste klasse: Om sommeren gik man i skole 3 halve dage fra klokken 8 om morgenen til 11 formiddag, om vinteren 3 hele dage fra klokken 9 om morgenen til klokken 12, derpå en times middagspause, hvorefter undervisningen fortsattes mellem klokken 13 og 16. De sidste 3 dage om ugen gik disse børn kun i skole mellem klokken 13 og 16 om eftermiddagen. Ser vi på fagenes fordeling, så var de således om sommeren: 4 timers dansk og skrivning ugentlig, 1½ times religion, 1½ times regning, 1½ times anskuelsesundervisning (historie, geografi, naturkendskab o.l.) og ½ times sang. Vinterhalvåret betød jo langt flere undervisningstimer, men fordelingen af de enkelte fag var forholdsvis den samme.

Ud over disse fag undervistes pigerne i håndgerning af frøken Råby fra 1901-21 og af fru gartner Andersen, Jestrup, 1928-35. Ud over de lovpligtige fag har der endvidere været undervist i sløjd og fysik, for drengene naturligvis.

Lærer Søren Klitgaard nåede lige at flytte med over i den nye skole, idet han døde i januar 1901. Ny førstelærer blev Hans Christian Jørgensen, der stammede fra Vandborg ved Lemvig. Ifølge gamle elever tilhørte Jørgensen »den gamle skole«, han var ikke ked af at svinge spanskrøret.

Lærerboligen lå jo lige op ad skolestuen, så når fru Jørgensen syntes, at

Skoleplaner og Indtægtsforhold.

Skoledistriktets Omraade: *Lyngs Lyng 1900*

Embedslønnen: *a, Forstularembedet:*

Begyndelsesløn

Kirkebylæreren

I Afkortning er fastsat:

a. for Jordlod

b. - Fourage

c. - Højtidsoffer

d. - Accidenser

Afkortningen i alt

Restpengelønnen (afrundet til hele Kroner)

Kirkesangerløn

Organistløn

Indtægt af Legater etc. (*Jørgens Lyng*)

b. Indtægtsembedet: Begyndelseslønnen er 600 Kroner.

Kr.	O.
225	--
102	90
97	39
116	10
541	29

Kr.	O.
900	--
50	--
409	--
100	--
6	--

737

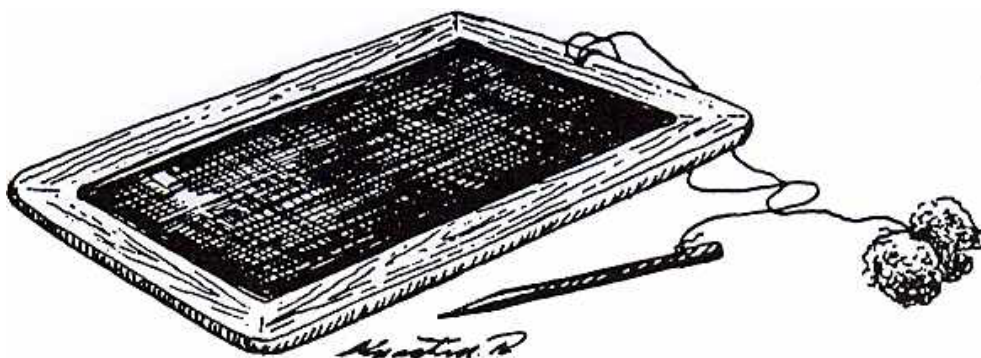
manden blev lovlig nidkær i gerningen, åbnede hun døren til skolestuen og fik ham dæmpet lidt ned. Den tids lærere havde ofte biindtægter af jord, som hørte til skolerne; så inden Jørgensen mødte op i skolestuen, havde han som regel fodret dyrene. For eleverne blev det naturligvis en æressag at få lov til at hjælpe til ved dette arbejde. Desuden var Jørgensen sammen med sin hustru drivkraften bag den lokale søndagsskole, lige som han var kirkesanger og trofast mødedeltager i missionshuset. På den vis blev han i høj grad en del af sognets offentlige liv, et indtryk der forstærkedes gennem hans aktive arbejde for oprettelsen af en sognebogssamling i Lyngs. Den stiftedes i september 1901, og var beregnet for alle over 14 år. På skolen var en samling af børnebøger på 112 bind i 1909, en for sin tid betydelig samling. Angående børnebogssamlingen, så samarbejdede lærer Jørgensen med lærer Hoppe fra Barslev skole. I modsætning til førstelærerne, der som nævnt blev i embedet i mange år, så var der til stadighed stor udskiftning blandt andenlærerne, for hvem jobbet i Lyngs altid kun ville være en

mellemstation, indtil de fik bedre embeder, fortrinsvis i form af førstelærerstillinger. De fleste andenlærere var ikke thyholmboere; en undtagelse var Ole Villadsen Brændgaard, der kom til Lyngs skole som andenlærer i 1915. Han stammede fra Odby og forblev i stillingen til han i 1920 døde af blindtarmsbetændelse.

Han afløstes fra 1. august 1920 af Holger Astrup, der også stammede fra søndersognene, idet han var søn af lærer Astrup i Søndbjerg. Efterfølgerne til denne talte blandt andre: Carl Kreiberg, H. Vestergaard Hansen og Peter Billeskov.

Førstelærer Jørgensen måtte gå af før tiden på grund af dårligt helbred i 1933, og flyttede derpå til et nyopført hus ved siden af skolen. Otiumet blev imidlertid meget kort, idet han døde allerede den 1. december 1934. Ny førstelærer blev Peder Gade, der stammede fra Hundborg; han var ligeledes kirkesanger og bibliotekar i Lyngs. Da den gamle skole blev nedlagt fra og med den 1. august 1956 ønskede det daværende sogneråd af forskellige grunde ikke at førstelærer Gade fulgte med til den ny skole, hvilket naturligvis var en skuffelse for ham. Under Gades embedsperiode havde skolen i øvrigt fået sin første kvindelige lærer, Mette Klemmensen, der kom til skolen i 1947; hun stammede selv fra Lyngs, idet hun var datter af Edvard Klemmensen. Allerede to år senere, i 1949, afløstes hun af en anden kvindelig lærer, Klara Marcussen, der dog kun blev i Lyngs et års tid. Men tiderne var tydeligvis ved at ændre sig.

Det var også kravene til skolernes ydre rammer. Den gamle skole havde f.eks. ikke gymnastiksal. Nye fag, som krævede deciderede faglokaler gjorde et nybyggeri nødvendigt. Sognerådet besluttede derfor at bygge en ny skole i Jestrup, det vil sige stadigvæk i Lyngs sogn, men tættere på hovedvejen sydligst i sognet. Den rummede gymnastiksal, sløjd- og skolekøkkenlokaler og indviedes den 5. september 1956 med helt nyt lærerpersonale. Ansgar Simmelsgaard blev ansat som førstelærer; blandt de lærere

som de kommende år var ansat ved Jestrup skole kan nævnes: R. Møller Pedersen, Lis Korsgaard Pedersen, Tage Poulsen, hr. og fru Lund Sørensen og Niels Møller-Pedersen. Simmelsgaard var som forgængerne også kirkesanger og bibliotekar. Han døde pludseligt i 1973 og efterfulgtes som førstelærer af Grethe Lyngs Mikkelsen, der havde været ansat ved skolen siden 1957. Dermed fik skolen en leder, der var født i sognet, som datter af Kirstine og Niels Christian Lyngs i »Østergård«, Jestrup.

I dag er skolen i Lyngs en fireklasset skole, der underviser til og med 7. klasse. I 1982 var der ca. 65 elever. Med de centraliseringstendenser, det moderne samfund udvikler, betyder en skole af denne størrelse naturligvis meget for lokalsamfundets trivsel og sammenhold.

4. 2. Skolerne i Hvidbjerg sogn.

I det største sogn på Thyholm, Hvidbjerg sogn, har der gennem tiderne været adskillige skoler, deraf flere i form af forskoler. I 1892 gennemførtes en lov om forskolelærerinder, der gik ud på at disse måtte undervise børn indtil 10-årsalderen, det vil sige de tre første årgange. På grund af banen voksede Hvidbjerg by kraftigt, men i stedet for at bygge nye skoler byggede man en del forskoler i sognet, hvor der også fandt privatundervisning sted i en vis målestok.

Lærer Jensen sammen med elever fra Nr. Hvidbjerg skole, ca. 1913-20.

Den første skole, som har ligget i det, som nu hedder Hvidbjerg by, lå i nærheden af kirken. Den brændte i 1832 og en strid opstod om, hvor den skulle genopføres. Den blev bygget i Nr. Hvidbjerg, og som udtryk for tilfredshed hermed skænkede proprietær Niels Overgaard, »Hindsels«, en kvie til amtmand Faye i Thisted, så amtsrådet må være blevet blandet ind i sagen. Skolen i Nr. Hvidbjerg nybyggedes i år 1900; i dag er bygningen privatbolig. I tiden 1859 til 1893 var Poul Hoelgaard lærer ved skolen i Nr. Hvidbjerg. Afløseren i 1894 var Peter Kristian Jensen, der stammede fra Gjørup i Thy, og som fra 1913 havde titel af førstelærer. Protokollerne fortæller ikke nøjagtigt, hvornår han går af, men det har rimeligvis været omkring 1928, da han var 65 år gammel, lærernes sædvanlige pensionsalder. Efterfølgeren er ikke nævnt i protokollen.

Også ved denne skole krævedes, at førstelæreren samtidig var kirkesanger, hvilket var meget sædvanligt. Bibliotekararbejdet og aftenskoleundervisning var derimod en frivillig sag, som lærerne ofte påtog sig af idealistiske grunde, som et led i det alment folkeoplysende arbejde i sognene. Helt tilbage i 1901-02 afholdtes aftenskoleundervisning i skolen i Nr. Hvidbjerg; de 10 elever modtog ca. 80 timers undervisning, hovedsagelig i dansk og regning. I vinteren 1908-09 var elevtallet på ca. 30.

Som det var tilfældet med Lyngs skole, var der gennem årene også ansat en række lærere: Søren Madsen Sørensen (1906-07), Augustin Wøldike Christensen (1908-09), Jens Grusgaard Jensen (1909-12), Mikkel Jensen (1913-ca. 1918-20). I 1924 blev Anders Hove ansat som vikar ved skolen, 1926 blev han andenlærer, en stilling han besad, til han i 1934 flyttede til skolen i Barslev. Fra den 1. januar 1934 var Petri Holm førstelærer ved Nr. Hvidbjerg skole, hvilket han var, til den fra og med den 1. maj 1940 blev nedlagt, og børnene flyttedes til den ny centralskole i Hvidbjerg by. Naturligvis var nogle af børnene lidt beklemte ved at skifte skole; i den anledning sagde en af dem til sin mor: »Det er da godt, at Holm flytter med«. Så var der da en vis form for tryghed til stede på forhånd.

I 1907 var der blevet bygget to forskoler i sognet, i Egebjerg og Floulev. Som nævnt kunne børnene undervises her indtil 10-års alderen. Forskolen i Egebjerg blev nedlagt omkring 1920, hvor en forskole byggedes i selve Hvidbjerg by, der hvor FDF nu har kredshus. Den blev nedlagt i 1940 som et led i byggeriet af centralskolen. Den første forskolelærerinde i Floulev var frøken Kirstine Holt; frøkenværdigheden var næsten obligatorisk i disse stillinger. Frk. Holt startede med en årsløn på 500 kroner. Hun fik siden hjælp af en frøken Hebsgaard, der må være af lokal herkomst. I 1932 måtte

Egebjerg skole, bygget 1907.

Kirstine Holt gå af på grund af sygdom, og Floulev forskole er antagelig nedlagt i 1934.

Vender vi os mod de større landsbysamfund i Hvidbjerg sogn, Smerup, Barslev og Helligkilde, så har der i disse gennem tiderne, eksisteret skoler.

4. 2. Smerup skole.

Indtil år 1900 foregik skolegangen i Smerup på sognets fattiggård, som var beliggende her. Da elevtallet imidlertid var stigende, i 1899 var det på 77, besluttede man at bygge en ny skole i Smerup; bygningen eksisterer i dag som privat beboelse. Smerup skoledistrikt omfattede Smerup by og den nordlige del af Barslev med den gamle grænse mod syd til missionshuset og »Sandhøjgårds« østlige skel mellem »Gravgård« og »Stenshøjgård«. Mod vest gik distriktet til Lyngs, dog således at gården »Mærkedahl« hørte med til Smerup skoledistrikt.

C. Tilly er den ældst kendte lærer ved denne skole, idet han virkede her fra 1886 til 1891. Mange af eleverne kom naturligvis fra fattiggården, i 1883 således 12 ud af 27 elever i skolens yngste klasse. Tallet for den ældste klasse var kun 3 ud af 23 børn; det er tal, som understreger tidens sociale forskelle, idet børnene fra fattiggården tydeligvis kom tidligere ud at tjene end andre børn. Ellers var de jo ikke trukket ud af den lokale skole. En vis

Smerup skole, bygget år 1900.

sandsynlighed taler også for, at de 3 børn, som i 1886 fritages for skriveundervisning på grund af frostbylder, hører hjemme på fattiggården.

I 1893 blev Mikkell Kristensen Riis lærer ved Smerup skole; han var en markant personlighed, der var ivrig venstremand. I år 1900 flyttede han med over i den nybyggede skole, hvor skolestuen havde den for sin tid store størrelse af 128 kvadratmeter. I 1901 var elevtallet dalet til 60, men ud over den pligtige undervisning var der her fra 1902-03 også aftenskoleundervisning.

Tiderne ændrer sig hele tiden, og et begreb som skoleudflugter vandt indpas i skolesystemet. Eksempelvis var den øverste klasse i Smerup skole i 1925 en dag i Viborg, og i 1926 var yngste klasse en tur i Herning. Anvendelse af audiovisuelle hjælpemidler brugtes også, om end det langt fra var almindeligt: I 1924 forevistes således i ældste klasse på Smerup skole en film om Grønland.

Mikkell Riis døde i 1929 efter nogen tids svagelighed, hvor han i undervisningen havde fået hjælp af sønnen Bjarne Riis. I Riis' sted blev Kristian Madsen førstelærer, en stilling han havde, til skolen blev nedlagt i 1940, og han flyttede med til centralskolen.

4. 2. 2. Barslev skole.

I landsbyen Barslev har der i hvert fald været skole tilbage til 1751. Den var beliggende, hvor nu Jens Højbjergs privatbolig ligger. Førstelærer boligen med skolestuen opførtes i 1873, andenlærerboligen med skolestue

og fælles skolegang blev bygget i år 1900. Otte år senere byggedes en gymnastiksal til; i den anledning havde skoledistriktets indbyggere indsamlet frivillige bidrag på i alt 1.600 kroner, en net sum for sin tid.

Barslev skoledistrikt gik mod vest til Lyngs sognegrænse, mod nord til Smerup skoledistrikt, mod øst til landevejen mellem Hvidbjerg og Odde-sund, og mod syd ud til fjorden. Desuden skulle børnene fra 10-års alderen gå fra forskolerne i Helligkilde og Floulev til skolen i Barslev. I den lange årrække, 1865-1906, var Jens Hansen lærer ved skolen. I år 1900 oprettedes dog et andenlærerembede ved skolen, et embede som i 1903 blev overtaget af A. C. O. Hoppe, der i 1906 efterfulgte Hansen som førstelærer i Barslev. Dermed var en meget boginteresseret mand blevet leder af skolen, og hvor børnebogsamlignen på Barslev skole i 1907 bestod af 34 bind, så var den i 1916 steget til 310 bind. Hoppe udgav i en årrække egne julebøger, ligesom han igennem mange år var leder af Barslev sangkor. Hoppe, der var ansat som førstelærer indtil 1946, sikrede gennem dette lange åremål en usædvanlig kontinuitet ved Barslev skole. Afløseren Peter Bille-skov, fungerede som førstelærer indtil skolen blev nedlagt i 1956; også Bille-skov fulgte da med til centralskolen i Hvidbjerg.

Også ved denne skole har der gennem årene fungeret et stort antal andenlærere. Nævnes kan: Ove Christian Nygaard (1906-09), Peder Poulsen Pedersen (1909-11), Carl Weber (1911-21), Hans Adolf Brorson Nielsen (1921-24), Petri Holm (1930-34) og Anders Hove (1934-ca. 1946).

4. 2. 3. Helligkilde skole.

Helligkilde skole blev bygget i 1868; skoledistriktet udgjorde Helligkilde by, den del af Hvidbjerg som lå syd for banen, samt af Semb, Tværdal, Jens Kristensens, Jens Nielsens og Poul Madsens ejendomme.

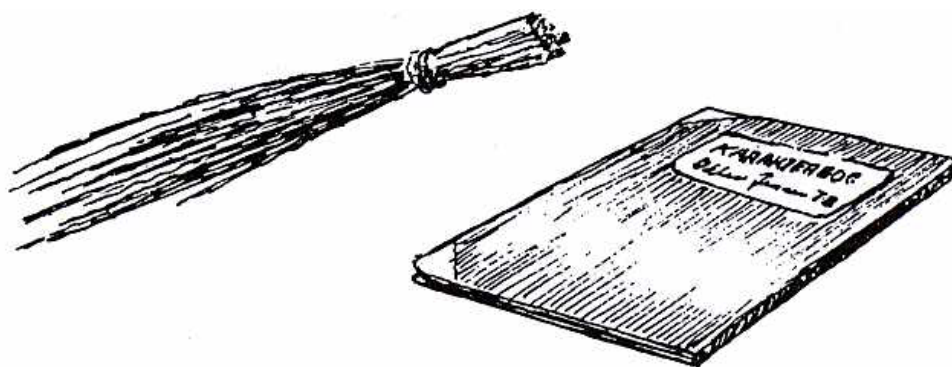
I 1879 blev Jakob Thorup ansat som lærer ved denne skole. Det fortælles om ham, at han var meget skrap, ja, at når en dreng skulle have klø, blev han ofte selv sendt ud for at finde en kæp, der var egnet til afstraffelsen. En del forældre fandt de hårdhændede metoder uacceptable, og det var en del af grunden til etableringen af en privat skole, som det i dag ikke er muligt at lokalisere, al den stund der har været flere af slagsen. Således var der før 1900 en privat skole, hvor Vera Hvam nu bor; omkring 1900 var der også en privat skole i det gamle elektricitetsværk. Også i missionshuset afholdtes skole omkring århundredskiftet. I alt gik ikke mindre end 44 børn fra

Helligkilde skoledistrikt i 1901 i private skoler, i sig selv et levende udtryk for forældrenes holdning til stedets lærer. I 1907 blev skolen helt nedlagt.

4. 2. 4. Hvidbjerg stationsbys skole.

Da jernbanen i 1882 kom til Hvidbjerg, bestod byen kun af 13-14 selvstændige huse med ca. 100 indbyggere. Et stigende aktivitetsniveau og nye servicefunktioner i forbindelse med byens nye status som stationsby medførte også en stigning i befolkningstallet; snart betød dette et krav om skolefaciliteter i selve byen, idet børnene ellers skulle gå 15-20 minutter til enten skolen i Nr. Hvidbjerg eller Helligkilde. Sognerådet viste dog ingen forståelse for disse ønsker, hvorfor en kreds af borgere i Hvidbjerg i år 1900 oprettede en privat skole, hvor der ansattes to lærere.

Endelig blev forskellige instanser i 1907 enige om at bygge en skole i Hvidbjerg by, der hvor Billeskov har haft tømrerværksted (nu Troels Pedersen). Enighed om denne placering var der dog langt fra i sognerådet. Først havde man købt den grund, hvor den nye afdeling af kirkegården ligger i dag, men man enedes som nævnt om at bygge på Helligkildevej. I forbindelse med skolens start, der ikke omfattede en forskole, oprettedes en sådan af private; den lå formodentlig, hvor skrædder Møller bor nu. Senere flyttedes den om på Helligkildevej til det sted, hvor Ib Vestergaard nu bebor. Til sidst flyttede forskolen lidt længere ud ad Helligkildevej, hvor proprietær Hyldgaard, »Hvidbjerggård«, skænkede en grund til den. Finansieringen af denne skole var baseret på, at en del af byens borgere tegnede sig for frivillige bidrag. Leder af forskolen var i mange år Pouline Stausholm; skolen blev nedlagt i 1934, hvor der byggedes forskole på Jegindøvej; leder blev her Nicoline Larsen, der kom fra forskolen i Egebjerg. Her gik børnene i to år, inden de kom i stationsbyskolen.

Dennes første leder var lærer Obbekjær, der døde i 1921; efterfølger blev den tidligere nævnte Jens Grusgaard, en aktiv personlighed, der såvel som skoleleder som på andre områder gjorde en stor indsats for den unge stationsby. For ham var skolen ikke blot et sted, hvor børnene skulle arbejde og lære, men tillige et sted hvor de skulle opleve fortiden og omverdenen i form af fortællingen, som han om nogen havde evner til at gøre levende og nærværende.

Stationsbyskolen blev nedlagt i 1940, og Grusgaard blev udnævnt til leder af den ny centralskole. Andenlærer Vestergaard Hansen, som i 1936 havde afløst andenlærer Støttrup, blev også lærer på centralskolen.

4. 2. 5. Hvidbjerg centralskole.

I takt med udviklingen steg elevtallet i løbet af århundredets første årtier kraftigt i Hvidbjerg sogn, og da der samtidig som nævnt ovenfor indførtes nye undervisningsfag, blev sognets bestående to »hovedskoler« utidssvarende og for små. Sognerådet besluttede følgelig at bygge en centralskole, men igen var der uenighed om beliggenheden, idet reglerne om, hvem der skulle være førstelærer ved den ny skole, udpegede den, i hvis tidligere distrikt skolen blev placeret. Resultatet blev en placering i stationsbyens skoledistrikt. I 1940 kunne skolen indvies, men som tyskerne havde for skik under besættelsen, så beslaglagde de også ret hurtigt Hvidbjerg centralskole, så undervisningen måtte foregå rundt omkring i byen, hvor der nu kunne findes plads.

Men problemerne løstes under Grusgaards ledelse. Han, der ifølge et tidligere skolekommissionsmedlem, kunne fængsle børnenes opmærksomhed omkring en tekst i tre kvarter, hvor andre lærere måtte gå videre efter 10 minutter, gik af i 1953. Efterfølger som førstelærer blev Petri Holm, også en dygtig pædagog. I 1954 blev lærerne Breinholt og Helga Damgaard ansat ved centralskolen, hvor de skulle undervise i henholdsvis sløjd og husgerning, to fag, som også Lyngs-børnene fik undervisning i på Hvidbjerg centralskole, dog således at de havde en lærer med sig »hjemme fra«, der underviste Hvidbjergbørnene i andre fag imens; en slags byttehandel med andre ord.

Efterhånden blev skolen tosporet, og fra 1963 fik den overbygning i form af realafdeling. Kommunen havde købt byens private realskole af I. P. Jensen, der så blev ledende skoleinspektør, medens Petri Holm fik titel af viceskoleinspektør til han i 1969 gik af og blev efterfulgt af J. J. Lind, der i 1977 efterfulgte I. P. Jensen som skoleinspektør. I Linds sted blev Leif An-

dersen viceskoleinspektør. Hvidbjerg centralskole, der nu fungerer som overbygning for hele Thyholm kommunes skolevæsen har i dag ca. 30 lærere, der underviser omkring 400 elever.

4. 2. 6. Realskolen.

I 1903 vedtog rigsdagen loven om realskoler, der i begyndelsen oftest fungerede i privat regi. I 1896 var en sådan privat realskole oprettet i Hurup. Ville thyholmboerne ikke sende børnene hertil, var alternativet en privat realskole i Struer, men det var dyrt og upraktisk såvel med rejseriet som eventuelt at bo til leje. Mand og mand imellem taltes derfor om at oprette en realskole på selve Thyholm, og en kreds af beboere gik i 1918 sammen for at drøfte mulighederne for at realisere ønskerne. Resultatet blev dannelsen af et aktieselskab, der skulle drive skolen. Hurtigt tegnedes aktier for 35.000 kroner til skolen, der skulle drives på et kristeligt grundlag.

Den 1. oktober 1919 kunne realskolen indvies. Dens første bestyrelse bestod af L. Lauritsen, » Stenshøjgård«, (formand), sognefoged Søren Sørensen fra Jegindø, lærer Astrup fra Søndbjerg, uddeler Ravn fra Uglev, Niels Odgaard, »Stenumlund«, lærer H. C. Jørgensen fra Lyngs og lærer Hoppe, Barslev. Bestyrelsen, der hovedsageligt bestod af de mænd, som havde været drivkraften bag oprettelsen af skolen, udvidedes hurtigt med bl.a. købmand Gade fra Hvidbjerg og mejeribestyrer Hald, ligeledes Hvidbjerg.

Hvidbjerg realskole 1922.-

Efter 4 års skolegang skulle eleverne kunne tage præliminæreksamen fra skolen, hvor man almindeligvis startede i 12-års alderen. De første år var der også en efterskole på realskolen, en afdeling som især blev søgt af sønderjyder. Ret hurtigt blev denne dels af skolens virke dog opgivet igen.

Den første bestyrer var Aksel Knudsen, der fungerede til 1921. Han stod i spidsen for et lærerkollegium på 3, der skulle undervise de 70-80 elever, som frekventerede skolen fra starten. En række bestyrere var ansat ved realskolen i kortere åremål, indtil I. P. Jensen, der blev ansat som lærer på realskolen i 1934, købte den i 1942. Tanken om at sælge skolen var også søgt fremmet tilbage i 1924, men uden resultat.

I 1944 gennemførtes loven om almindelig forberedelseseksamen, der dels indførte flere fag, dels forårsagede karaktergivning og skriftlige prøver i sprog. Formålet var at lette elevernes overgang til gymnasieskolen, hvilket kunne være relevant nok for thyholmboerne på dette tidspunkt, idet der siden 1938 havde eksisteret et statsgymnasium i Struer. Til da havde de, der ønskede at blive studenter, måttet rejse til kostgymnasier langt hjemmefra, noget som nok kunne hæmme et ungt menneskes lyst til at læse videre, selv om de på et senere tidspunkt i så fald alligevel måtte bryde op fra hjemstavnen.

På den private realskole skulle eleverne selv betale bøger, ligesom de skulle betale skolepenge; i 1952 kostede det således 24 kroner pr. måned i 1. klasse. Tallet steg med 2 kroner pr. årgang. For at gå til eksamen skulle erlægges en afgift på 40 kroner. Og var man nødt til at bo på skolens kostafdeling, så kostede dette 1.500 kroner årligt. Men i 1950'erne overtog kommunerne dog betalingen for kosteleverne. Så længe betalingsordningen eksisterede, kunne dygtige, men ubemidlede elever tildeles friplads på realskolen.

Mange er de, som gennem årene har været ansat som lærere på den private realskole i Hvidbjerg. Nævnes kan Johannes Hovgaard samt Kaj Jensen, der stadig er lærer, nu på byens centralskole.

Med skoleloven af 1958 afløstes præliminæreksamen af den treårige realeksamen, og der indførtes 8. og 9. klasse; alt sammen led i en udvikling, der gjorde kommunen interesseret i at overtage den private realskole og gøre den til overbygning for hele Thyholms skolevæsen, planer som realiseredes i 1963. I. P. Jensen blev nu leder af det samlede skolevæsen i Hvidbjerg og ved kommunalreformen i 1970 af Thyholm kommunes skolevæsen. Som mange af fortidens lærere har også I. P. Jensens virke været præget af engagement i lokalsamfundet på mange områder; således har han

repræsenteret Det Konservative Folkeparti i kommunalbestyrelsen.

4. 2. 7. Teknisk skole og handelsskolen

Hvornår den tekniske skole præcist blev startet i Hvidbjerg er svært at konstatere, i hvert fald nævnes den i 1915. Undervisningen foregik fra oktober til april med 2 timer to aftener ugentligt. Undervisere var lærere fra andre af sognets skoler, f.eks. Grusgaard og Holm, der underviste i regning og dansk. Fag som tegning og projektering blev varetaget af tømrermester Poul Raaby og blikkenslager Michaelsen. Efterhånden faldt tilslutningen til en del fag, som så ophørte. Tømrer- og snedkerfagene blev ved længst.

Omkring 1948-50 oprettedes i Hvidbjerg en handelsskole for butiks- og kontorlærlinge. Også her hentedes lærerkræfterne i dansk og regning fra de kommunale skoler, mens undervisningen i bogholderi f.eks. blev forestået af I. P. Andersen. Men heller ikke denne skole kunne i længden opretholde det nødvendige elevtal, hvorfor de, der ønskede en handelsskoleuddannelse, henvistes til skolen i Hurup.

4. 3. Jegindø skole

Så tidligt som i 1571 nævnes et »degnelod« på Jegindø, så skolevæsenet har lange traditioner på øen. I nyere tid opførtes en skolebygning i 1876, efter at den gamle var brændt ned. På det tidspunkt var P. Chr. Hjort lærer på Jegindø, en stilling han havde haft siden 1863. At han havde svært ved at klare sig for den løn, han fik, fremgår af at han søgte sognerådet om kun at få udleveret den halve mængde brændsel og så få udbetalt flere penge i stedet; forslaget vandt dog ikke gehør.

Skolen havde kun 1 undervisningslokale, så børnene, der var inddelt i to hold efter alder, gik kun i skole hver anden dag i seks timer. I 1892, da loven om forskoler kom, blev en sådan også oprettet på Jegindø i den ejendom, som nu tilhører Karl Holm. Den første lærer i forskolen blev for en gangs skyld en mand, P. Pedersen, der ikke kunne udføre andet legemligt arbejde på grund af et dårligt ben. Da Pedersen døde år 1900, flyttede forskolen til et nybygget hus; der hvor Jens Fuurbo nu bor. Her fungerede forskolen frem til 1935, hvor den blev nedlagt. Margrethe Falkesgaard var den sidste lærerinde her.

I 1907 besluttede sognerådet at bygge ny skole på Jegindø. H. P. Agergaard, der året forinden havde afløst ovennævnte lærer Hjort, fik nu en an-

denlærer til hjælp. Agergaard gik af i 1936, men kunne blive boende i skolen, idet der skulle bygges skole igen på Jegindø ud fra den betragtning, at det ville være billigere end at restaurere den gamle. Efter beliggenheden kaldtes den nye skole for »Østre skole«. Som førstelærer blev lærer Kjelde ansat; han, der tillige var kirkesanger, var meget afholdt blandt børnene, ligesom han var kendt som en dygtig taler. I 1956 blev han afløst af lærer Lottrup. I 1963 byggedes endnu engang ny skole på øen, idet de gamle var for utidssvarende. I dag ledes skolen på Jegindø af Erik Sørensen; derudover er ca. 5 lærere ansat ved skolen, som har ca. 50 elever.

4. 4. Skolerne i Søndbjerg-Odby.

Som det fremgår af litteraturlisten, har Kr. Madsen publiceret artikler om skolerne i Søndbjerg-Odby, hvorfor der her ikke skal gøres meget ud af denne del af Thyholms skolehistorie.

På et tidspunkt omkring 1840 blev der bygget en skole lidt nord for Søndbjerg by, der hvor børnehjemmets have nu er. I takt med, at der voksede en fiskerlandsby op i Tambohus ved færgestedet til Jegindø, blev denne skole imidlertid for lille og utidssvarende. Derfor byggedes i 1901 en ny skole, der placeredes i den sydlige udkant af Hellerød; på trods heraf blev skolen dog stadig kaldt Søndbjerg skole. Siden 1897 havde lærer Astrup været ansat ved skolen, hvor han forblev til han i 1935 afløstes af Kr. Madsen som såvel enelærer som kirkesanger. To år senere gennemførte Søndbjerg-Odby kommune som den første i Thisted amt den nye skolelov, hvilket resulterede i, at den gamle skole blev nedlagt, en ny blev bygget skråt overfor det sted, hvor skolen havde ligget indtil 1901. Den nye skole, hvor Kr. Madsen blev førstelærer og S. Kristensen andenlærer, skulle danne rammen om al undervisning i Søndbjerg sogn. Som nævnt ovenfor kom der i 1958 atter en ny skolelov, der igen nødvendiggjorde en strukturændring i kommunens skolevæsen. Såvel Søndbjerg som Odby skoler skulle ifølge planerne nu nedlægges og en stor skole for de to sogne bygges, noget som aldrig blev til noget, da kommunesammenlægningen allerede på dette tidspunkt var begyndt at tone frem. Da denne i 1970 blev til virkelighed nedlagdes i Søndbjerg skole, og de to sognes børn samledes i Odby skole.

4. 4. 1. Odby skole.

Odby sogns første skole i nyere tid lå i Serup, hvor Jens Villadsen nu bor, og den var fra omkring 1818. I 1877 kom Lars Andersen Ascanius til

skolen som førstelærer, en mand, om hvem det stadig fortælles, at han var god til at levendegøre lærestoffet for børnene.

Den 1. oktober 1908 kunne en ny skole indvies i Odby; Ascanius blev også førstelærer her, hvor han fra starten fik Katrine Simonsen som hjælpelærer. Hun underviste i regning, geografi, botanik, historie og dansk grammatik. I 1915 gik Ascanius af og efterfulgtes som førstelærer af J. Vestrup, der ved siden af gerningen som lærer læste teologi, og da han i 1923 blev kandidat, tog han sin afsked. Ny førstelærer blev J. Jensen, en ny tids lærer, der var på god talefod med alle i sognet. Allerede i 1928 flyttede han dog fra egnen. De følgende år var adskillige lærere ansat ved Odby skole i kortere perioder.

I 1939 byggedes en ny gymnastiksal til skolen, der i såvel 1970 som 1976 fik opstillet pavilloner, da lokalkapaciteten var for lille på grund af centraliseringen af områdets skolevæsen i Odby. Blandt de lærere, som har været ansat ved skolen siden 1930'erne, kan nævnes: Marie Hebsgaard (1937-1945), Ellen Ilkjær (1945-1959), Goul-Jensen (1953-55), K. G. og E. M. Bredgaard (1962-). Da A. M. Madsen døde i 1969 efterfulgtes han som førstelærer af Erik Ørtoft, der siden 1962 havde været lærer ved skolen. Nævnes bør også, at Kr. Madsen i 1970, da Søndbjerg skole blev nedlagt, flyttede med til Odby skole, hvor han fungerede til 1973. I 1970 vendte Ellen Ilkjær tilbage til skolen og var ansat her til 1981. Skolen har nu ca. 107 elever fordelt på 6 klasser, 7. klasse har gået på Hvidbjerg centralskole i 14 år, men kommer efter forældrekreedsens ønske tilbage til Odby fra august 1984.

Desuden er der til skolen knyttet en børnehaveklasse, hvis leder er Bente Slej.

4. 4. 2. Aalkjær skole.

Også i »søndersognene« har der naturligvis været flere mindre skoler førhen f.eks. i Aalkjær, hvor en skole blev bygget i 1891. Sognerådet havde forsøgt at komme uden om dette skolebyggeri og ønskede kun at opføre en forskole, hvilket amtet dog ikke kunne acceptere. Skolen, der lå mellem Uglev og Søndbjerg, var toklasset, og som den første lærer ansattes P. Aggerholm, der forblev ved skolen til 1934, hvor han afløstes af S. Kristensen, som ledede den lille skole til den blev nedlagt, i og med den nye skole byggedes i Søndbjerg i 1937.

4. 4. 3. Oddesund skole.

Oddesund hørte til Odby sogn, men da banen kom i 1882 betød Oddesund

Nords centrale funktion i den forbindelse en så stor befolkningstilvækst, at det kunne danne grundlag for en selvstændig skole netop her. Dog, de nødvendige 35 elever kunne ikke samles, hvorfor en kreds af beboere oprettede en privat skole i Oddesund i 1909; den havde til huse i missionshuset og lededes af Mette Nicolaisen.

Først i 1923 bygges en skolebygning i Oddesund, hvor der nu er feriekoloni. Som leder ansattes lærer Toft Pedersen, og elevtallet var en overgang på mere end 40. Imidlertid betød Oddesundbroens åbning i 1930'erne en så stor fraflytning af DSB-ansatte, at elevtallet kom under 20, hvilket resulterede i, at den blev nedlagt som kommuneskole i 1938. Siden 1929 havde Kr. Madsen været lærer ved skolen; nu flyttede han til Søndbjerg skole.

Imidlertid ville en kreds af forældre ikke acceptere skolens nedlæggelse, hvorfor de drev den videre som privat skole med kommunalt tilskud; i 1940 blev Oddesund skole også nedlagt som privat skole og bygningerne solgt.

4.4.4. Børnehjemmet

Søndbjerg børnehjem stiftedes af etatsråd Aggerholm som et minde over forældrene, hvoraf faderen havde været lærer i Søndbjerg fra 1821 til 1872. Her skulle forældreløse eller på anden måde ulykkeligt stillede børn kunne få et hjem, hvor de blev opdraget i »kristen ånd«. Den 17. november 1917 indviedes hjemmet, der havde kostet ikke mindre end 100.000 kroner, en for sin tid stor sum. Der var plads til 24 børn i alderen 2-14 år. Hjemmets første leder blev Kamma Jensen, senere gift Borre. I 1932 afløstes fru Borre af Poula og Viktor Jørgensen, der ledede hjemmet i ikke mindre end 30 år. Hjemmet havde også funktion som skole, men da faciliteterne med tiden blev utidssvarende, byggedes i 1940 såvel gymnastiksal som ny skolestue. Først fra 1960 blev hjemmets dygtigste elever undervist i kommunens skoler.

I 1962 blev Ragna og Mogens Jakobsen antaget som nyt lederpar, en stilling de varetog, til hjemmet blev nedlagt en kort periode i 1970'erne. Nu er der atter børnehjem på stedet, fortrinsvis for børn fra København. Dette hjemms fremtid er dog usikker.

4.4.5. Søndbjerg Ungdomsskole

Allerede i 1961 blev Søndbjerg skole solgt til en kreds, som repræsenterede »Indre Mission«, »K. F. U. M.«, og »K. F. U. K.«, men først i 1970, da Thyholm storkommunes nye skoleordning trådte i kraft, kunne denne

kreds overtage skolens bygninger. Efter en del nybyggeri startedes Søndbjerg Ungdomsskole så i 1972 med ca. 50 elever. Som forstander blev Jørgen Nørgaard antaget. Senere er skolen udvidet flere gange, så den nu kan rumme ca. 80 elever, der undervises af 15 lærere.

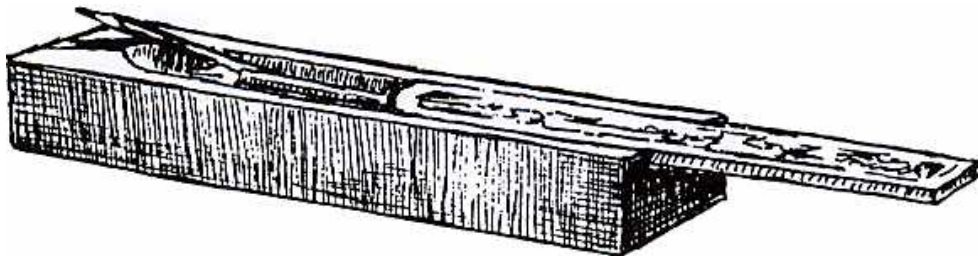
Hermed er vi nået til vejs ende med den del af Thyholms og Jegindøs offentlige liv, som bestod og består af skolevæsenet. I al sin mangfoldighed var det typisk for det Danmark, som lå uden for købstæderne. Skolevæsenets udprægede centraliseringstendenser de sidste årtier har givetvis indebåret kvalitative forbedringer i undervisningsmæssig henseende; på den anden side har disse ændringer også været med til at tømme de små landsbysamfund for sammenhæng og dermed også mindsket forståelsen for det historiske aspekt i menneskets tilværelse.

5. Menighedsrådsarbejde.

Med grundloven af 1848 ændredes den evangelisk-lutherske kirke fra at være en statskirke til at være en »folkekirke«; væsentligt var det imidlertid, at staten stadig vedblev at udgøre det økonomiske fundament for den danske kirke, der på den vis forblev en del af det offentlige liv, et forhold som måtte blive meget fremtrædende i egne, der som Thyholm og Jegindø prægedes stærkt af de religiøse bevægelser. Også før forrige århundredes vækkelser.

Menighedsrådene blev det regi, som forvaltede administrationen af det religiøse liv på en demokratisk måde, idet enhver, som var døbt i folkekirken, havde valget til disse råd. Loven om menighedsråd stammer fra 1903, og heri står blandt andet, at hvert sogn skal have et menighedsråd, hvis størrelse er afhængig af befolkningstallet; denne lov ændredes i 1922, hvor det bestemtes, at der minimum skulle være 6 medlemmer i et menighedsråd ligesom funktionsperioden fastsattes til 4 år. Præsten var og er selvskreven som medlem, men, som det skal ses, ikke nødvendigvis formand for menighedsrådet.

I begyndelsen valgtes sognepræsterne dog som regel til formænd, et forhold som varede ved til omkring 1977 i Søndbjerg-Odby og på Jegindø.

Fra 1922 var det anderledes i Lyngs, idet lærer Jørgensen her blev formand; siden den tid har sognepræsten kun undtagelsesvis været formand for menighedsrådet i dette sogn.

De første menighedsråd i Hvidbjerg-Lyngs og Søndbjerg-Odby fra 1903 bestod af følgende personer:

Hvidbjerg: Peder Madsen fra Semb, N. Poulsen fra Floulev, J. Andersen, »Nygård«, L. Lauritsen, »Stenshøjgård«, Kr. Odgaard, »Smerupgård« og missionær N. P. Sørensen.

Lyngs: H. C. Jørgensen, lærer, Lars Josephsen, Niels Riis og boelsmand Anders Jensen, »Kraborghus«.

Søndbjerg: Anders Astrup, lærer, Kristen Borre, Niels Gade, snedker, og Søren Pedersen.

Odby: Kristen Krabbe, sognerådsformand, Jens Villadsen, Kristen Madsen og Kristen Jensen.

Som nævnt havde rådsmedlemmerne væsentligst administrative opgaver, idet præsten i sin embedsvirksomhed er uafhængig af menighedsrådet. Til disse opgaver hører bestyrelsen af kirker og kirkegårde og eventuelt de til præsteembederne hørende præstegårde, de kirkelige kasser samt ansættelse og afskedigelse af kirkens personale.

Et af de første problemer, menighedsrådene af 1903 kom ud for, viste sig i 1904, hvor der skulle tages stilling til, om højtidsoffre og accidenserne skulle afløses af ligning på menigheden. Forslagsstilleren var »Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsen«, idet kirken først i 1916 fik eget ministerium. Det fremsatte forslag vakte ikke udelt begejstring og var anledning til en strid mellem ministeriet og menighedsrådet i Hvidbjerg. Fra ministeriets side krævedes, at sognepræsten skulle have lige så meget i løn som lærerne ved skolerne i Hvidbjerg, Helligkilde, Barslev og Lyngs tilsammen, noget som menighedsrådet ikke kunne acceptere. Striden blev dog bilagt i løbet af et års tid med biskoppen som mægler.

Menighedsrådene stod også for uddeling af de penge, der kom ind i kirkeblokken. I Lyngs deltes de som regel ud blandt konfirmanderne på den måde, at de ca. 20 kroner, der som regel kom ind, blev delt mellem 3-4 konfirmander. I Odby, hvor der i 1904 kom 2,42 kroner i kirkeblokken, blev beløbet skænket til et menneske, der socialt var dårligt stillet.

I dette sognedistrikt var menighedsrådet året efter, i 1905, medunderskriver på en henvendelse til ædruelighedskommissionen, idet man ønskede al indtagelse af spiritus forbudt fra klokken 18 lørdag aften til mandag morgen klokken 6.

Ikke blot menneskene skulle der sættes skik på, men også kirkegårdene. I 1907 fik menighedsrådet i Odby således en klage over manglende planering og beplantning på et gravsted; derfor ønskedes liget flyttet! Menighedsrådet sørgede dog i stedet for, at forholdet blev bragt i orden.

Blandt de større opgaver, menighedsrådene skal tage stilling til, er restaureringer og reparationer på selve kirkebygningerne. Fra omkring 1909 til 1980 er der da også foretaget omfattende arbejder af nævnte slags på Thyholms kirker. I 1909 fik Søndbjerg kirke således genrejst apsiden og skalmuret tårnet. I 1915 byggedes et våbenhus til

Lyngs kirke, der i 1970'erne gennemgik en grundig restaurering. Omkring 1918 besluttede menighedsrådet på Jegindø at bygge en helt ny kirke, og et stort pengebeløb blev samlet ind til formålet blandt menigheden. Kirkeministeriet kunne imidlertid ikke acceptere byggeplanerne, der indebar, at den gamle kirke ville blive så godt som udslettet. Dog, man lod det gamle kor stå, og byggede så ellers en ny kirke, der kunne indvies i 1919. Hvidbjerg kirke restaureredes grundigt i 1917 og i 1970'erne, hvor der blandt andet på kirkens sydside byggedes et nyt våbenhus til, et projekt, der skabte stærk debat i menigheden.

I 1920 blev alle menighedsråd forespurgt om deres syn på kvindelige præster. Et af spørgsmålene lød: »Billiger Menighedsraadet at det - under særlige Hensyn til Kvindens fysiske og aandelige Forskel fra Mænd - fastslaaes ved Lov, paa hvilke Vilkaar Kvinder med teologisk Embedseksamen har Adgang til kirkeligt Embede, hvortil der kræves Ordination«. Efter afstemninger i menighedsrådene lød de lidet overraskende svar: »Nej«. Denne traditionelle holdning forhindrede dog ikke, at der i 1923 på menighedsmøder i Søndbjerg og Odby blev vedtaget nye kirkeritualer. I 1924 påbegyndtes ligeledes en tælling af kirkegængere i disse to sogne.

Da præsteembedet i 1936 skulle besættes i Hvidbjerg-Lyngs efter at Leibølle var rejst, indløb 11 ansøgere til stillingen, hvilket imidlertid var få

Meddelelse

fra

Kirkevængerne i Lyngs.

1. Gravene maa holdes rene og i Orden, da de ellers vil blive jævuede og tilsaaede med Graes.
2. Ved Rengøring og Beplantning af Gravstederne maa det paases, at de holdes i den rette Højde og Retning.
3. Affald maa henlægges paa det dertil anviste Sted.
4. En enkelt Grav kan blive holdt ren for 1 Kr. aarlig og hver følgende i samme Gravsted for 25 Øre.
5. Af Sundheds- og Sammelighedshensyn anmodes Kirkegængerne indtrængende om ikke at spytte i Kirken.

— — — — —

sammenlignet med de 73 ansøgere, som søgte embedet i Søndbjerg-Odby i 1940 efter Nørsøller-Jensen. Af disse 73 blev A. C. D. Bertelsen indstillet som nr. 1.

Fra 1949 udgives i Søndbjerg-Odby et kirkeblad, hvis mangeårige redaktør var lærer Kr. Madsen. Senere er Hvidbjerg-Lyngs kommet med i et fælles blad for de fire sogne. Også andre aktiviteter blev sat i sving i Søndbjerg-Odby; således forsøgte man sig i 1954 med en kirkebil fra Tambohus. Brugere skulle betale 50 ør pr. gang.

Naturligvis har menighedsrådenes arbejde ændret sig i de 80 år, som er gået siden deres oprettelse. Økonomisk er det således blevet lettere at administrere kirke- og lønningskassen, siden den kirkelige ligning er overgået til de kommunale skattemyndigheder. Derudover råder hvert enkelt menighedsråd nu over et rådighedsbeløb, der fastsættes for det 9 år«, enkelte sogn ud fra ret udviklede forudsætninger. Dette beløb kan anvendes efter menighedsrådenes skøn, f.eks. til kirkebil, kirkeblad eller måske koncerter i kirkerne, noget som er blevet stadig mere udbredt de senere år.

Et så personligt emne som det religiøse må altid skabe forskellige holdninger blandt menneskene, noget som naturligvis også er kommet frem på forskellig måde på Thyholm. I 1913 forsøgte en kreds af beboere i Hvidbjerg-Lyngs således at få ansat en grundtvigiansk kapellan, noget som afvist af begge menighedsrådene. Alternativet var så at gøre som familien Sejersens på »Odgård« i Lyngs sogn, der i årene 1885-94 fik børnene døbt, ikke af den lokale præst, men af grundtvigianske præster enten i Hurup eller helt oppe i Snedsted.

Med dette eksempel på den modsætning der ofte kunne opstå mellem det enkelte menneskes syn på tingene og det offentlige administration af forskellige sider af tilværelsen, sluttet gennemgangen af det offentlige liv på Thyholm og Jegindø gennem de sidste 100 år.

6. Kilde- og litteraturliste.

De politiske vælgerforeninger:

»Sådan fungerer Danmark«, Politikens forlag.

Foreningsprotokoller og kassebøger fra Socialdemokratiet, Det Konservative Folkeparti, Venstre, Det Radikale Venstre, Retsforbundet. Mundtlige kilder: Ellen Ilkjær, Chr. Nielsen og Chr. Lousdal.

Arbejdet i sognerådene:

»Sogneråd og Amtsråd« 1-3, af la Cour.

»80 år på Jegindø«, af Peder Madsen. Sognerådsprotokoller fra de tre kommuner. Mundtlig kilde: Chr. Lousdal.

(En undersøgelse af den sociale rekruttering til fattigkommission, skolekommission, sogneforstanderskab og sogneråd i Hvidbjerg-Lyngs fra 1803-ca. 1900 publiceredes 1983 i »Folk og Kultur. Årbog for dansk Folkemindevidenskab« under titlen: »De bedste sognemænd«, af Anna Overgaard og Esben Graugaard).

Skolevæsenet:

»Lærerne og folkeskolen gennem 100 år«, ved I. Koch-Olsen.

»Af landsbyskolens saga«, af Albert Johansen.

»Historisk Årbog for Thisted Amt« 1918.

»80 år på Jegindø«, af Peder Madsen.

Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø 1975, 1976, 1983.

(Kr. Madsen: Artikler om Søndbjerg-Odby skole).

Søndbjerg Efterskoles jubilæumsskrift, 1982.

Jubilæumsskriftet »Aggerholms Minde«.

Skoleprotokoller fra Hvidbjerg-Lyngs og Oddesund.

Sognerådsprotokoller fra samtlige fem sogne.

Mundtlig kilde: Chr. Lousdal.

Menighedsrådsarbejde:

»Danmarks Kirker« bind 2, Nationalmuseet, 1962.

»Leksikon for menighedsråd«, 1983.

»Den danske kirke«, af Poul Hartling.

Menighedsrådsprotokoller fra Søndbjerg-Odby og Lyngs.

